

Kiegészítő ismeretek Az antik Róma I.: az etruszkoktól a Iulius–Claudius dinasztia kihalásáig (i. sz. 86) című fejezethez

Az ókori római állam Itália nyugati partvidékének középső részén, a mai Róma város, majd a környező Latium területén alakult ki. Északon Etruria, délen Campania és a görög telepes városok fennhatósága alatt álló Lucania határolták. Keleti szomszédai szabinok, umberek és más ősitáliai népek voltak. Terjeszkedése során fokozatosan egész Itália területét, majd időszámításunk kezdetéig a Földközi-tenger csaknem teljes környezetét, Nyugat- és Közép-Európát a Rajna és a Duna vonaláig, a brit sziget déli felét, a Balkán-félszigetet, Kis-Ázsiát és a Fekete-tenger északi partvidékét hódította meg, kiterjesztette fennhatóságát Dáciára, a mai Románia területére és Mezopotámiára is.

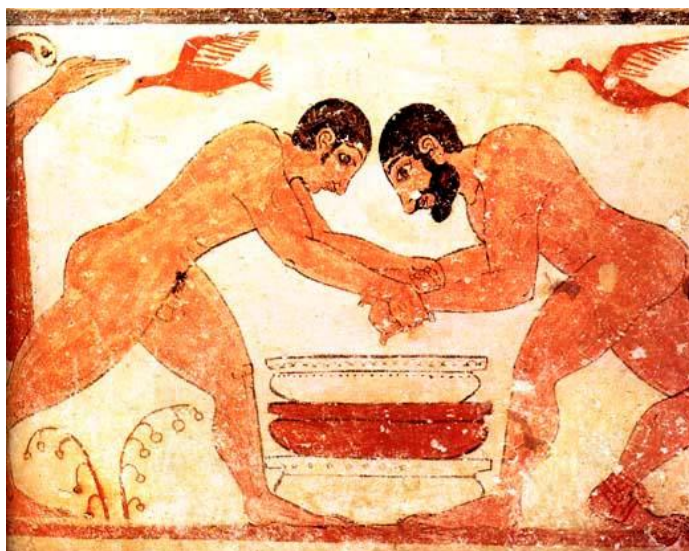
Az etruszkok és művészetük

Bár az etruszkokat ma sokan Itália őslakóinak tartják, elterjedt vélemény, hogy nem tartoztak a régi italikus törzsek közé, hanem az i. e. IX. században érkeztek a félszigetre. Az etruszk kultúra sok keleti és görög elemet foglal magába. Írásukat nagyrészt a görögöktől vették át. Tizenkettes számrendszert használtak, s a tudományok közül különösen a csillagászatot és a gyógyászatot ismerték. Vallásuk, melyben a természeti erőket megszemélyesítő isteneket tisztelték, fontos szerepet játszott a halottak kultusza. Ennek köszönhető építészetük és képzőművészetük ránk maradt emlékének a sírépítményekből, s ezek festett és plasztikus díszítéséből áll. Az etruszkok kiváló építőmesterek voltak, ismerték a boltívet és a boltozatot, amelyeknek nem voltak ugyan feltalálói, de rendszeresen ők alkalmazták első ízben. Az etruszk építési tevékenység középpontjában a templomépítészet állott. Fejlett volt a halotti kultuszuk. A sírok falait olykor igen érdekes falfestmények díszítik, melyeken a földi és a túlvilági életből, valamint az etruszk mitológiából vett jeleneteket ábrázolnak. Az etruszk festészet fejlődését nyomon követhetjük a majdnem mindig földalatti nagy sírépítmények falain. A legrégebbiek az i. e. VII–VI. századból származnak. Fontos tudni, hogy az etruszk festészet minden egyéni karaktere mellett is párhuzamosan halad a göröggel és tőle függ.

Etruszk sírpléb

Az etruszkok szobrászatára jellemzőek az égetett agyagból színes festéssel, továbbá bronzból készített alkotások. Ezek a szobrok kissé merevek, de realiztikus ábrázolásúak, amit a színezés tesz még életszerűbbé. Jellegzetes terrakotta szobraik a fekhely alakú sírládákon lakománál fekvő házaspárok alakjai. Kétségtelen, hogy az etruszkok művészetét a görög művészet hosszú ideig befolyásolta. Termékeny megoldásokat adtak át nekik, elsősorban az építészetben, a kerámiaművészetben és a plasztikában. Ugyanakkor az etruszk művészet teljesen egyéni vonásokkal is bír. Figyelemre méltó a stilizálásra való törekvés, az élénk színek alkalmazása, a dinamikus ábrázolásmód.

Birkózó atléták

Az etruszkok ragaszkodtak sajátos vonásaikhoz, és ez gátolta politikai fejlődésüket. Nem tudtak egységes államot létrehozni és mindvégig tengeri nép maradtak. Ennek köszönhetően élénk kereskedelmet folytattak, különösen a Kelettel, és ez magyarázza kulturális kapcsolataikat a görög világgal történetük egész folyamán. Nyelvüket mindaddig megőrizték, amíg önállóak voltak.

Az etruszk templomok részint a görög templomot utánozták, részint sajátos típusuk is kialakult. Az etruszk festészet jelentőségét növeli, hogy míg a görög festészet eredeti alkotásainak többsége elpusztult, addig az etruszk falfestészetről a leletek aránylag világos képet adnak.

Kerámiaművészetük szorosan kapcsolódott ugyan a görögökéhez, de teljes függésről mégsem beszélhetünk. A XVIII. században és a XIX. században híresek voltak a Toscanában és Campaniában felfedezett ún. etruszk vázák, de ez a hírnév tulajdonképpen görög vázafestőket illetett volna meg. A görög mintára kifejlődött etruszk kerámia az i. e. VII–VI. században korinthuszi és rhodoszi hatást mutat; később tipikusan ión és attikai ihletésű példányok is megjelentek. Az i. e. VI. században több helyi műhely is jelentős számban gyártotta a feketealakos vázakat. Mindemellett volt az etruszkoknak egy sajátos kerámiafajtájuk is, amelyet ma az olasz bucchero szóval szokás jelölni. Ennek technikáját a görögöktől vették át, akiknél ez a műfaj háttérbe szorult, míg az etruszkoknál általánossá vált. A bucchero-serlegek és egyéb edények felülete rendkívül egyenletes. Színük élénken csillogó fekete, és alakjuk a bronz- vagy ezüstedények alakját utánozza.

Gazdag vas-, ón- és rézlelőhelyeinek köszönhetően Etruria fémkohászata igen fejlett volt. Az etruszkok kiváló bronzszobrászoknak bizonyultak. Tehetségük nemcsak nagyméretű alkotásokban nyilvánult meg; a legkisebb tárgyak esetében is képesek voltak összeegyeztetni a művészi célt és a gyakorlati hasznosságot.

Táncosnőformájú bronz kandeláber

Ötvösművészetük, pontosabban nagyszerű ékszereik révén az etruszkok kiemelkedtek az ókor népei közül. Szerencsére művészetüknek ezt a műfaját a jelentős számban megőrződött alkotások révén elég jól ismerjük. A toscanai sírokban talált finom bronzedényekben az arisztokrácia asszonyai tartották ékszereiket vagy szépítőszereiket. A műfaj legmesteribb darabjának az i. e. 300 körül készült Ficoroni-cistát tartják.

Bronz ékszertartó

A római kultúrának is egyik alapja a vallás. Az ósitaliai népek és az etruszkok vallásából alakult ki, majd erős görög hatásra isteneik részben azonosultak az olümposzi istenekkel. A császárkorban egyre nagyobb számban honosodnak meg keleti és egyiptomi istenségek kultuszai. Isteneik az emberi tevékenység minden területén örködtek, tehát jelen voltak a hétköznapiakban. Tiszteletük áldozatokban, imákban és különféle szertartásokban nyilvánult meg, de mindenkor az isteni segítségért nyújtott ellenszolgálatás jellegét viselte.

A görög kultúra hatására alakult ki a latin irodalmi és tudományos nyelv. Szókincse, kifejező készsége a görög irodalom alkotásainak fordításával és utánzásával bővült és tökéletesedett. A görög példaképek követése tudatos művészi törekvéssé vált. A legnagyobbak Vergilius, Horatius és Ovidius. Az elméleti tudományok területén a rómaiak jobbra a görögök eredményeit használták fel és terjesztették.

Az i.e. V. században készült Capitoliumi farkast Rómába vitték, s ott a város jelképévé vált. Fontos tudni, hogy a Mars isten fiait (az ikreket) ábrázoló szoborrész reneszánsz kori kiegészítés.

Róma történetének korai századairól csak bizonytalan ismereteink vannak. Ősi hagyomány szerint tehát Romulus és Remus i. e. 753-ban alapította meg Rómát. A XIX. század végén kezdődött meg Itália történelem előtti korszakainak feltárása. Az ősrégészet azóta már jelentős anyagot gyűjtött össze az itáliai félszigeten. Ezért ma már tudjuk, hogy míg Közép-Itália lakóinak kultúrája szegényes képet mutat, addig északon olyan népek települtek le, amelyek fejlettebb civilizációban éltek. Telepeik cölöpökön álló emelvényekre épültek. Ebből arra következtethetünk, hogy lakóik mocsaras vidékről származhattak, és száraz helyeken épített városaikat hagyományhűségből állították földbe vert oszlopokra. A kunyhók két széles utcát alkottak; az egyik észak-déli, a másik kelet-nyugati tájolású volt. Az egymást merőlegesen keresztező két fő utca a római városépítészet szabályai között is szerepelt.

Dél-Itáliában, a mai Nápoly helyén egy régi darabok reprodukciójával foglalkozó helyi szobrászati iskola alakult ki, melynek termékei népszerűek voltak a köztársasági Róma műgyűjtőinek körében. Ennek a szobrászati iskolának egyik legfeltűnőbb jellegzetessége az volt, hogy archaikus műveket utánozott. Rengeteg olyan szobrot és reliefet ismerünk, amelyeken újra megjelennek a korai görög műalkotásokról ismert alakok és stílusjegyek. Néha nem is olyan könnyű eldönteni, hogy valóban az i. e. VI. században élt mesterek eredeti szobrainak másolatairól van-e szó, vagy esetleg a nápolyi hellénisztikus iskola szobrászainak ügyes utánzatairól.

Oresztész és Elektra

A császárkor első szakaszában Róma valóban a világ új fővárosa lett, itt gyűltek össze az egykori hellénisztikus nagyvárosok művészei. Emellett a Rómába érkező görög művészekre is hatott a helyi stílus, sok esetben felmerül a kétely, vajon elrómaiásodott görög művésszel vagy hellénizáló rómaival állunk-e szemben.

A hellénisztikus stílus és a latin realizmus együttesen jelenik meg azon a két, szintén Rómában talált domborművön, amelyeket egykori tulajdonosuk után Grimani reliefeknek hívnak. Egyikük anyajuhot ábrázol bárányával, a másikon nőstényoroszlánt és kölykeit látjuk. A domborművek eredetileg egy kutat díszítettek. A háttér mindkettőn az az idillikus táj, amelyet a hellénisztikus kor annyira kedvelt.

Grimani relief, anyajuh a bárányával

Grimani relief, oroszlán a kölykeivel

Lehetséges viszont, hogy a rómaiak az etruszkoktól vették át az amfiteátrumban űzött játékokat, amelyeket az etruszkok talán Kis-Ázsiából hozhattak magukkal. Az biztos, hogy a gladiátorviadatok már akkor megjelentek Rómában, amikor a hellénisztikus szokásokat még fenntartásokkal fogadták. Agrippa felépíttette híres fürdőit. A Claudius által építtetett hatalmas vízvezeték romjaiban is Róma környékének egyik fő látványossága. Nero a Mons Vaticanuson cirkuszt emeltetett, és ő volt annak a fényűző, kertes palotának az építtetője is, amely Aranyház néven egészítette ki a császárok rezidenciáját.

Fürdőmedence, Herculaneum

A római lakóház a császárkor idején is megőrizte a hagyományos atriumot. Míg a görög lakóház udvar köré épült (ilyenek voltak Délosz és Priéné házai is), a római lakóház központi eleme az atrium maradt. Az atrium fedett terem, amelynek egyetlen nyílása a tetőn található compluvium volt. Ezen keresztül kapta a fényt, és ez gyűjtötte össze az esővizet. A római lakóház, amely eleinte alig volt több mint az atrium egyetlen, mindenki számára közös, minden tevékenységre szolgáló helyisége, később egyre növelte szobáinak számát. Először az atriumhoz kapcsolódtak a szobák mind a négy oldalról, aztán a ház egy második atriummal és az ahhoz épített helyiségekkel bővült, és mindehhez gyakran még egy hátsó oszlopcsarnokos udvar és kert is járult. A római lakóház típusában – ha meg is őrizte az atriumot – az udvar és az oszlopcsarnokok megjelenésével szintén jelentkeztek görög elemek. A pompeji házak falait lakóik, készítőik díszítették: kaphattak márványborítást, de gyakoribb volt az olcsóbb, festett stukkóbevonat. Híresek a Pompejiben talált falfestmények.

Római ház belülről, Pompei

Költőné képe Pompeiből

Libanus pompeji házábanak Költőnéje. Finom alakjával félúton jár a portré és az idealizált képmás között.

